

УДК 599.325.1 (477)

Волох А. М. (Україна, Мелітополь)

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ РЕСУРСАМИ МИСЛИВСЬКИХ ТВАРИН В УКРАЇНІ

Розглядаючи людину, як консумента нижчих порядків, зазначимо, що саме вживання нею тваринної їжі сприяло прискоренню еволюції *Homo sapiens*. Тому використання ресурсів диких тварин має тривалу історію, упродовж якої сформувалося три різновиди: мисливство, розведення у неволі та естетичне споглядання. Всі вони характерні для певних етапів розвитку людського суспільства та взаємин людини з природою.

За отримання незалежності та формування державності, в Україні виникло багато реальних та удаваних проблем щодо ефективного використання ресурсів мисливських тварин, а також їх відтворення. Загалом вони охоплюють кілька аспектів, серед яких вирізняються: організаційні, законодавчі, освітні, практичні та морально-етичні.

Одними із суттєвих змін у незалежній Україні стала руйнація старої структури мисливського господарства, у якій провідна роль належала громадським організаціям (Українське товариство мисливців та рибалок – УТМР, «Динамо» та Всеармійське військово-мисливське товариство Міністерства оборони. УТМР було створене ще у 1921 р., як Всеукраїнська спілка мисливців і рибалок (ВУСОМР), метою якої було наведення порядку у використанні мисливських ресурсів та боротьба з браконьєрством. Не припинюючи діяльності інших мисливських об'єднань, саме їй належать найбільш значні успіхи у відтворенні популяцій цінних хутрових звірів та копитних, які знаходились на межі зникнення, створення значних популяцій фазана, навчання та підвищення кваліфікації кадрів.

Зважаючи на значні соціально-політичні зміни, з метою посилення державного впливу на різні форми діяльності населення, в нашій країні було створено державну структуру з наданням Комітету лісового господарства права управління та регулювання у галузі мисливського господарства та полювання. Причому у Законі України “Про мисливське господарство та полювання” [4] сказано, що цю функцію покладено на «спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань мисливського господарства та полювання» без будь-якої конкретики. В Україні, де домінують сільськогосподарські угіддя, надання такого права лісовому відомству, яке має досить розвинуту структуру мисливських господарств, є не зовсім коректним. Адже жодна людина та організація не взмозі об'єктивно оцінити свою власну діяльність. Скажімо у сусідній Росії для такої мети при Міністерстві сільського господарства та продовольства було створено Департамент мисливського господарства, якому не підпорядковане жодне мисливське господарство [7]. Одночасно Законом України “Про тваринний світ» [5] право державного управління та регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу було також надано центральному органу виконавчої влади з екології та природних ресурсів. Незважаючи на шляхетні цілі, які переслідувалися в процесі реформування галузі, загалом це призвело до: скорочення чисельності багатьох мисливських тварин, нецільового використання особливо цінних мисливських угідь, ослаблення всіх громадських мисливських організацій та усунення їх від управління мисливським господарством. Наслідком цієї перебудови також стали: здорожчення полювання шляхом запровадження всіляких зборів (контрольна картка обліку добутої дичини і порушень правил полювання, державне мито, обов'язкове страхування життя та ін.), ліквідація державної системи з заготівлі та переробки хутра, а також переформування фінансових потоків у мисливському господарстві. Окрім того, це створило додаткові складнощі для користувачів мисливських угідь, пов'язаних з двоєвладдям.

Завдяки прийняттю законодам [4, 5], стало можливим створення приватних та колективних мисливських господарств, власники яких, за рідкісним виключенням, вкладають значні кошти у підгодівлю диких тварин та в охорону мисливських угідь. У деяких місцях зазначене сприяло зростанню чисельності, насамперед, фазана, козулі та кабана. Але в процесі створення таких господарств були суттєво порушені права громадян щодо вільного доступу до використання природних ресурсів, гарантованих їм Конституцією України. За таких умов виникло значне протиріччя між збіднілими сільськими мешканцями та заможними новими господарями мисливських угідь. Перші виявились неспроможними покривати фінансові витрати за полювання, другі не бажають створювати умови для безоплатного або здешевленого використання ресурсів, які за законом [4] належать всьому українському народу.

При управлінні ресурсами диких тварин в нашій країні застосовується дуалістичний підхід, згідно якого одні і ті ж види вважаються одночасно об'єктами полювання і охорони. Це дає можливість, за певних умов, видобувати рідкісних тварин, наприклад, зубра (Червона книга МСОП) і отримувати за це пристойні кошти від іноземних мисливців. Загалом в Законах України природоохоронного спрямування [3, 4, 5] немає навіть переліку мисливських ссавців та птахів. Така особливість виправдана лише тим, що після надання охороняемого статусу певному виду, навіть за значного успіху у його відтворенні, дуже важко повернути його до фонду мисливських тварин, а також отримати відповідні дозволи на використання відновлених ресурсів. Зокрема, до Червоної книги України (1994 р.) включили видру та борсука, ареали яких зараз дуже зросли, а чисельність значно перевищує ресурси тварин, які є об'єктами полювання (олені благородний, плямистий, лань та ін.). Незважаючи на пропозиції повернення їм статусу мисливських тварин з ліцензійним режимом використання [2], цього зробити не вдалося. Причиною чого є супротив деяких громадян, які керуючись власними амбіціями або лобіюючи інтереси певних прошарків суспільства, вміло задіюють телебачення та пресу для створення інформаційного шуму. За таких умов моніторинг і охорона певних популяцій втрачають економічну доцільність, що призводить до недбалого проведення обліків чисельності та послаблення охоронних заходів. Видру поки що рятує не високий охоронний статус, а відсутність попиту на її хутро, що є тимчасовою справою.

Розвиток мисливського господарства та оптимальне використання ресурсів диких тварин неможливі без підготовки відповідних фахівців. У радянські часи українські мисливствознавці навчалися переважно в 3-х російських вузах – Іркутському та Кіровському сільськогосподарських інститутах, а також у всесоюзному сільськогосподарському інституті заочної освіти у м. Балашихі. Зараз більшість з колишніх випускників досягли похилого віку, а серйозної заміни їм немає. Незважаючи на періодичне підбурювання суспільства деякими особами через органи масової інформації про виключно негативний вплив полювання на популяції диких тварин, мисливське господарство в світі досить гармонійно розвивається. У багатьох країнах воно має велике значення для наповнення бюджету, для розвитку культури та освітніх цінностей. Тому видається дивним нерозуміння представників Міністерства освіти України про доцільність підготовки в нашій державі мисливствознавців, оскільки дотепер у нашому освітньому класифікаторі немає спеціальності «мисливське господарство». Підготовка ж бакалаврів у деяких вузах за фахом 6.09103 «Лісове та садово-паркове господарство», у надрах якого найчастіше формується мисливськознавча спеціалізація, не вирішує проблеми підготовки кадрів. Причиною цього є, насамперед, невідповідність навчальних планів вимогам до підготовки мисливствознавців. Завдяки цьому в Україні не розвивається трофейна справа та мисливський туризм, хоча саме трофейне полювання у багатьох країнах дає найбільші доходи та сприяє створенню нових робочих місць. Натомість у сусідній Білорусії відновлено мисливськознавчу підготовку лісівників [8], а в Росії прийнято новий державний освітній стандарт для спеціальності «мисливствознавство», розрахований на підготовку біолога-мисливствознавця упродовж 5 років (260 тижнів) [1]. Ним також передбачено продовження навчання у магістратурі та аспірантурі з зазначеної спеціальності. Російські дослідники також мають змогу захищати кандидатські та докторські дисертації у кількох наукових радах за спеціальністю 06.02.03 – звірництво та мисливствознавство. Таким чином, в Україні дотепер не створені законодавчі засади для підготовки кадрів середньої та вищої кваліфікації з дуже шанованої у Європі спеціальності «мисливствознавство», що негативно впливає на оптимальне використання та відтворення ресурсів диких тварин.

Відсутність системи підготовки фахівців з мисливствознавства в Україні створює значний вплив на інші види діяльності. На кожному з 25-и Конгресів, які 50 років проводить Міжнародний Союз біологів-мисливствознавців (IUGB), особлива увага приділяється вивченню хвороб диких звірів та птахів, а також їх лікуванню. Українці не приймають участі у такій роботі, тому що позбавлення тварин від страждань пострілом вважається у нас найбільш дійовим заходом. Між тим ми маємо кілька вузів та факультетів зооветеринарного напрямку (Харків, Львів, Луганськ, Сімферополь), де можна було б готувати фахівців з ветеринарії диких тварин. Доцільно також у студентів, які навчаються у зазначених навчальних закладах, формувати навички дистанційної іммобілізації, яка є важливою складовою при наданні медичної допомоги тваринам та при їх відлові для розселення.

Законом України «Про мисливське господарство та полювання» [4] заборонено полювання на 20% території будь-якого господарства, яка відводиться під відтворювальні ділянки. При цьому слід зазначити, що така міра не завжди є ефективною тому, що ці структури часто мають малі розміри, а їх охорона, за віддаленості від егерських пунктів та слабкої фінансової бази мисливських

господарств, здійснюється формально. Доцільно зазначити, що в багатьох країнах для більш інтенсивного відновлення мисливських ресурсів під відтворювальні ділянки відведено значно більшу частку угідь – до 50%.

Велике значення для збільшення продуктивності мисливських угідь має розведення та штучне розселення тварин. Упродовж ХХ ст. в Україні було інтродуковано понад 58 тис. ссавців 29 видів та ще більшу кількість птахів (бородата та сіра куріпки, фазан, кеклик, дикі качки). Попри деякі помилки, ця робота мала системний характер та глибоке наукове обґрунтування, а її наслідком стало відновлення ареалів деяких видів та створення нових популяцій. Натомість сучасні капіталісти, не враховуючи значення природного добору та набутих попередніми поколіннями знань, стали розселяти в своїх угіддях диких тварин сумнівної якості. Велику небезпеку зараз становить інтродукція представників різних підвидів благородного оленя на території Карпат та Криму, де вдалося зберегти генетичну чистоту аборигенних популяцій. Це ж саме стосується і дикого кабана, найціннішим природним осередком якого є карпатський регіон. Дотепер на території мисливських господарств інтродукують плямистого оленя в місцях мешкання благородного, що неминуче призведе до формування плідючих гібридів, деградації тварин та знецінить їх трофеї. Зараз спостерігається значне скорочення чисельності карпатського та кримського оленів, які є унікальними природними формами. Але дотепер ми не маємо жодного розплідника цих звірів на тлі зростання попиту на диких копитних та наявності великої площі незаселених угідь, де вони мешкали в історичні часи.

Після ліквідації СРСР була також зруйнована мережа дослідних центрів, якими були відділення Всесоюзного науково-дослідного інституту мисливства та звірництва (ВНДІМЗ), а також різні наукові лабораторії. Українське відділення ВНДІМЗ тривалий час перебувало у Вінниці, а потім було переведене у Черкаси. Не аналізуючи наукові здобутки його працівників, а вони були значними, слід зауважити, що дотепер в Україні не створено жодного НДІ або наукової лабораторії на державному чи регіональному рівні, які б переймалися моніторингом популяцій мисливських тварин, вивченням їх екології, розробкою технологій розведення тощо. Зараз конче необхідною є розробка стандартів щодо сертифікації диких тварин, як товару, для реалізації їх на внутрішньому та зовнішньому ринках. Тому цілком доречними в Україні зараз виглядають: створення незалежного органу виконавчої влади з питань мисливського господарства та полювання, підготовка мисливствознавців середньої та вищої кваліфікації, а також створення наукових центрів з всебічного дослідження диких тварин та управління їх ресурсами.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Афанасьев Г. Д., Блохин Г. И., Жаров О. В. Проект государственного образовательного стандарта по новой специальности «охотоведение» // Вестник охотоведения. – Москва. – 2004. – Т. 1. – № 1. – С. 70-76.
2. Волох А. М. Охрана млекопитающих в Украине // Сучасні проблеми біології, екології та хімії: Матер. міжнар. конфер. – Запоріжжя. – 2007. – С. 376-379.
3. Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища” // Відомості Верховної Ради. – 1991. – № 41. – Ст. 546.
4. Закон України “Про мисливське господарство та полювання” // Відомості Верховної Ради. – 2000. – № 18. – Ст. 132.
5. Закон України “Про тваринний світ” // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 14. – Ст. 97.
6. Корж М. П., Форостяний А. А., Шаповал І. Г. Українське товариство мисливців та рибалок. – Київ: Урожай, 1991. – 292 с.
7. Линьков Б. А. Перспективы государственной политики в области ведения охотничьего хозяйства // Вестник охотоведения. – Москва. – 2004. – Т. 1. – № 1. – С. 85-87.
8. Романов В.С., Козло П.Г., Падайга В.И. Охотоведение. Учебник. – Минск: Тесей, 2005. – 448с.